

DLA doktori értekezés tézisei

Dinya Dávid

Felix Mendelssohn-Bartholdy zsoltárkantátái

Témavezető: Kamp Salamon, DLA

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet- és művelődés-

történeti tudományok besorolású

doktori iskola

Budapest

2022

I. A kutatás előzményei

Disszertációm témájául Felix Mendelssohn-Bartholdy zsolnártárait választottam. A konkrét kutatásomat egy 2017-es és egy 2018-as németországi tanulmányutam segítette és alapozta meg, mely során azokon a helyszíneken jártam és azon települések könyvtáraiban kutattam, melyek Mendelssohn életében valamilyen szempontból kiemelkedő jelentőséggel bírtak. Ezen állomások közül elsősorban Berlint, Lipszét, Weimart, Düsseldorfot és Hamburgot kell megemlítenem, az ottani könyvtárak közül Lipszét és Weimart intézményei voltak segítőkész partnerek abban, hogy az ott fellelhető Mendelssohn-művek kézírataiba és első kiadásainak kottáiba betekintést nyerjek. E munka során nemcsak az eredeti partitúrákat, hanem a kézíratos szövegeket, valamint korabeli dokumentumokat is átnézhettem.

Mendelssohn zsolnártárai kapcsán a legjelentősebb és legkorszerűbb publikációnak Clive Brown: *A portrait of Mendelssohn* (New Haven and London: Yale University Press, 2003) könyvét tartom, amely a részletes életrajzi adalékokkal rávilágított Mendelssohn emberi oldalára, ezáltal láthatóbbá váltak azok az indokok, amelyek az egyes kompozíciók keletkezéséért feleltek. A jelentősebb források közé kell sorolnom Peter Gülke: *Felix Mendelssohn Bartholdy. „Der die Widersprüche der Zeit am klarsten durchschaut”* (Kassel és Stuttgart: Gemeinschaftsausgabe der Verlage Bärenreiter und

J. B. Metzler, 2017.) és Wulf Konold: *Felix Mendelssohn Bartholdy und seine Zeit* (Laaber: Laaber-Verlag, 2013.) című könyvét, amelyek a Mendelssohn-műveket leginkább azok a zenetörténetben betöltött jelentőségük alapján taglalták. Ezenfelül kifejezetten hasznos volt számomra Zachary D. Durlam: „*Glimpses of Handel in the Choral-Orchestral Psalms of Mendelssohn.*” (*The Choral Journal* LVI/10 (2016. május): 28-42.) című munkája, amely kifejezetten a händeli lenyomatokat vizsgálta Mendelssohn műveiben.

II. Források

Elsődleges forrásként a disszertációmban elemzett zeneművek kézírataira támaszkodtam, ezeket a Staatsbibliothek zu Berlin digitális formában bocsátotta rendelkezésemre. Szerencsére a Leipziger Stadtbibliothekben kézbe is vehettem és tanulmányozhattam a *42. zsoltár*, a *95. zsoltár*, valamint a *114. zsoltár* első kiadásait és korabeli zenekari szólamanyagait. Ezeken felül a legújabb *urtext*-kiadásokat, valamint azok előszóit vettem alapul. A tudományos munkák közül igen nagy segítségemre voltak a Matthias Geuting szerkesztette *Felix Mendelssohn Bartholdy. Interpretationen seiner Werke* (Laaber: Laaber-Verlag, 2016.) című kötetek, amelyek Mendelssohn műveinek leginkább keletkezéstörténeteivel és formai elemzéseivel foglalkoznak, és amelyek alapján olykor

magam is gondolati irányvonalakat vázoltam fel dolgozatomban. Ki kell emelnem, hogy a kottákon és a zeneművekről szóló tanulmányokon kívül jelentős mértékben formálta a disszertáció tartalmát Mendelssohn összes leveleinek Helmut Loos és Wilhelm Seidel szerkesztette legújabb kiadása (*Felix Mendelssohn Bartholdy. Sämtliche Briefe*. Kassel: Bärenreiter-Verlag, 2009-2017).

III. Módszer

Mendelssohn öt zsoltárkantátáját öt külön fejezetben vizsgálom, amelyeket végig azonos szempontok szerint veszek górcső alá.

Valahányszor nagy hangsúlyt fektetek a művek keletkezési körülményeire, ehhez elsősorban a zeneszerző levelezéseire támaszkodom. A darabok keletkezése során született különböző verziók számát – olykor magukat az egyes változatokat kottapéldákkal illusztrálva –, azok különbségeit, alakulását, kronológiáját is részletezem.

Ezt követően maguk a műelemzések kerülnek sorra, melyekben a kompozíciók formája, azok jellegzetes harmóniai fordulatai, a szöveg felhasználási módja, a hangszerelés, és több esetben a barokk vagy reneszánsz hatások kerülnek bemutatásra.

A zoltárkantátákat azon túl, hogy önmagukban vizsgálom, a rájuk hatással lévő zeneművekkel is egybevetem, hangsúlyozom az inspirációs forrásként szolgáló mű vagy művek és Mendelssohn alkotásai közötti hasonlóságokat és különbségeket.

Disszertációmban igyekszem felrajzolni Mendelssohn néhány jellegzetes szokását: az átiratok jelentős mennyiségét, az egyes tételek beiktatását, azok sorrendjeinek cseréjét. Ezenfelül a zeneszerző kompozíciós eszközeit, többek között a záratok előtti augmentált értékek használatát, a leginkább rá jellemző különleges hangszerelést, valamint az előző korok jellegzetes stíluseszközeinek alkalmazását mutatom be.

A műveket keletkezési idejük szerinti sorrendben elemzem, így lehetőségem nyílik a stílárís változások szemléltetésére is, láthatóvá válik a händeli minták kikopásának folyamata és Mendelssohn egyéni hangjának megtalálása.

IV. Eredmények

Mivel zenei tanulmányaim során leginkább Georg Friedrich Händel és Felix Mendelssohn-Bartholdy művészete hatott rám, ezért ideálisnak láttam e két szerző munkásságának azt a szegmensét feldolgozni, amelyek átfedéssel bírnak. E metszéspontok a legszembeűnőbb módon Händel és

Mendelssohn oratorikus műveiben mutatkoznak meg. Utóbbi szerző *Paulus* és *Éliás* című oratóriuma mellett kiváltképp a zsoltárszövegekre komponált, nagyszabású oratorikus műveiben, az úgynevezett *zsoltárkantátáiban* mutatható ki Händel zenéjének hatása.

Az első egyértelmű händeli hatásokat mutató zsoltárkantátá, a *Non nobis Domine / Nicht unserm Namen, Herr* után többi ilyen műfajú műve az előző korok hatásait már csak elvétve, leginkább más dimenziókra vetítve tartalmazza. Nem mindegyik zsoltárkantátát elemzem egyformán hosszan, a mendelssohni stílusjegyek szemléltetését követően magukat e darabokat hasonlítom össze és mutatom ki, hogyan kopnak ki és alakulnak át a zeneszerzőnél a korábbi korok kompozíciós eszközei.

Remélhetőleg munkám hiánypótló a magyar olvasók számára, ugyanis eddig Mendelssohn zsoltárkantátaival kapcsolatban érdemben csak idegen nyelvű, leginkább angol és német tudományos forrásokhoz lehetett hozzájutni.

Ezenfelül bízom abban, hogy disszertációm hozzájárul ahhoz, hogy aki Mendelssohnról csak a manapság leginkább repertoáron tartott, legnépszerűbb egyházi *a cappella* kórusművei, valamint versenyművei és szimfóniai alapján alkotott véleményt, az a zeneszerző egy olyan feltáratlan világába kap bebocsátást, amely meghozza kedvét e kevesek

által ismert zeneművekkel való foglalkozásokhoz, azok előadásaihoz.

A mendelssohni életrajzot és életművet mélyrehatóbban megismerve kiviláglik, hogy habár a szerző viszonylag kevés számú művet alkotott e műfajban, azonban azok nagy része mégis kiemelkedő jelentőséggel bírt számára. Mendelssohn az egyik kedvenc művévé váló *42. zsoltárt* a kortársak is a legkiválóbb egyházi zenének tartották, emellett még a *95. zsoltárt* is egyik legjobban sikerült kompozíciójaként emlegette.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenységek

Az utóbbi színpadmentes időszak nagyban megnehezítette gyakorló muzsikusi szerepemet. A hosszú, hangtalan szakaszokra csak az alkalomadtán megtartott próbák, valamint a sztrímelt előadások jelentettek némi gyógyírt. A négy fal közé kényszerített állapot azonban más tevékenységeknek kedvezett. Jutott idő Mendelssohn valamennyi zsoltárkantátájának – és számos más művének – kéziratát olyannyira alaposan tanulmányoznom, hogy azokat a korabeli első, valamint a mai *urtext*-kiadásokkal összevetve új, saját magam által digitalizált változatot hozzak létre. Így fordulhatott elő, hogy – habár csak a próbateremben, de – néhányszor alkalmam volt a zeneművek különféle változatait

megszólaltatni. Ezáltal figyelemre méltó tanulságokat tudtam levonni Mendelssohn kompozíciós módszereiről, folytonos javítási szokásainak mikéntjéről, valamint azok indokoltságáról. A doktori zárókoncertem műsorában szereplő Mendelssohn-mű kottáját is magam szerkesztettem.

A próbákon előforduló darabok:

Felix Mendelssohn-Bartholdy: *Ouverture c-Moll (zu Ruy Blas, MWV P 15)* – az első, kiadatlan változat kéziratának rekonstruált kottájából

Felix Mendelssohn-Bartholdy: *Der 95. Psalm – „Kommt, lasst uns anbeten” (MWV A 16, op. 46)*

Felix Mendelssohn-Bartholdy: *Der 115. Psalm – „Non nobis Domine” / „Nicht unserm Namen, Herr” (MWV A 9, op. 31)*

Koncerten vezényelt, a disszertáció témaköréhez tartozó művek:

A felesleges karmester, Zeneakadémia Nagyterem, 2018. március 25., 11.00, Divisi Kamarazenekar

Felix Mendelssohn-Bartholdy: *Der 42. Psalm – „Wie der Hirsch schreit” (MWV A 15, op. 42), II. és III. tétel*